

El calendari del coneixement a Comenius

ANDRÉS L. JAUME & FRANCESC TORRES (*Universitat de les Illes Balears*)

Comenius aborda el tema del calendari en dues ocasions: a la seva *Didactica Magna* i a la *Pampedia*, obra de maduresa que forma part de la *Consultatio Catholica*. En ambdues obres es relaciona el cicle vital amb el calendari posant èmfasi en la qüestió del que avui podríem denominar aprenentatge al llarg de la vida. Tot i que des del punt de vista pedagògic això és molt rellevant, potser hi ha una vessant epistemològica que tal vegada no ha estat prou aclarida, car no es tracta només d'educació permanent, sinó de l'assoliment de coneixements útils per a la vida terrena (i ultraterrena) conforme a un projecte més vast com és l'enciclopedisme pansòfic, projecte que, cal recordar, és hereu del Renaixement i representa, a més a més, una alternativa sòlida al projecte epistemològic cartesiana. Anem, doncs, a veure, com es relacionen calendaris, educació i coneixement en un autor que parla explícitament dels tres termes.

1. *El calendari: Natura, home, educació i coneixement*

A partir del capítol XXVII de la *Didactica Magna*, Comenius enceta el seu sistema d'organització escolar, sistema que és posterior al discurs sobre els mètodes d'ensenyament del que s'ocupa als capítols anteriors. Així, en aquest capítol, *De quadripartita scholarum secundum aetatis et profectuum gradus fabrica*, desenvolupa un sistema escolar en el qual relaciona l'edat, els coneixements i les institucions que ensenyen les diferents disciplines. Així, en lloc de les quatre edats, trobam una partició del desenvolupament humà des de la infantesa fins a l'edat adulta en quatre períodes de sis anys cada un, així diu al §3: «Illos igitur ascendentes aetatis annos in quatuor distinctos gradus dividemus, infantiam, pueritiam, adolescentiam, juventutem: assignando cuique gradui sexennium unum et schola peculiarem ut

I. Infantiae	gremium maternum
II. pueritiae	schola sit ludus literarius sive schola vernacula publica
III. adolescentiae	schola Latina seu gymnasium;
IV. juventutis	academia et peregrinationes.»

Comenius assenyala, a més a més, que a cada escola s'ensenyen les mateixes matèries encara que de manera distinta amb la finalitat que l'alumne, noi o noia (i no precisament separats com pensa el nostre il·lustre ministre), pugui anar aprofundint en les diferents matèries. També diu que aquest és un mètode natural, en el qual es passa de l'experiència sensible i exterior cap a l'enteniment especulatiu (§7), és a dir, el sistema d'organització escolar es basa en unes consideracions sobre la natura del desenvolupament intel·lectual del nen o nena i, darrere aquesta base psicopedagògica trobam unes consideracions de caràcter estrictament epistemològic, això és: unes consideracions a propòsit de la natura del coneixement, justament allò que posteriorment Locke consignarà com a objectius de la teoria moderna del coneixement, l'estudi de l'abast i límits del coneixement humà.

No caldria insistir més en aquest naturalisme pedagògic i epistemològic si no fos perquè la idea de *panharmonia* comeniana és massa poderosa. En efecte, aquesta natura del coneixement i del sistema educatiu està lligada a la idea renaixentista d'harmonia universal i és aquí on entra de ple el tema del calendari. Al §8 trobam el que al nostre judici no és una simple metàfora, sinó el fonament metafísic –Comenius en dirà pansòfic– de la pedagogia i de l'epistemologia comeniana. Així llegim: «Quatuor haec scholarum genera non immerito quis conferat quatuor anni partibus. Ut *materna* referat ver amoenum, germinibus et flosculis variae fragantiae condecoratum. *Vernacula* repraesent *aestatem* spicas plenas cum praecocioribus quibusdam fructibus ostentatam. *Gymnasium* respondeat *autumno* plenos camporum, hortum vinearumque fructus colligenti et in mentis apothecae recondenti. *Academia* deinque exprimat *hiemem* collectos fructus ad varios usus apparatus, ut sit unde toto reliquo vitae ambitu vivatur».

Així doncs, detectam una relació entre el temps de la natura, el temps natural de l'ésser humà i el sistema artificial, però fonamentat en la natura, de l'organització escolar. Dit d'una altra manera: la relació entre el microcosmos humà i el macrocosmos de la poderosa mare natura. Per tant, la possibilitat del coneixement es fonamenta en aquesta *panharmonia*, perquè l'home està lligat a la natura, és part d'ella i es desenvolupa de la mateixa manera, només que a escala diferent. A més a més, el fi de l'educació –el procés mitjançant el qual es transmet un cos de coneixements i un mètode per a esbrinar-ne de nous– és soteriològic. La finalitat del sistema educatiu tal com ha estat arranjat per Comenius té la missió d'ex-

treure (*educere*) la verdadera natura de l'home com si es tractàs d'una llavor. Això és, el sistema educatiu no ha de fer sinó retornar l'home a la seva pròpia essència tal i com afirma a l'inici de la *Didactica Magna*, en un clar discurs de caire humanista, al referir-se a aquest com a la criatura més sublim de tota la creació: «Intellige ergo te operum meorum absolutum colophonem, mirabilem epitomen vicariumque inter illa Deum esse, coronam glorie meae» (*Didactica Magna*, cap. I, §3).

Però si encara quedassin dubtes sobre la qüestió del calendari en Comenius, veim com a la *Pampedia*, obra posterior i integrada dins de la *Consultatio Catholica*, el nostre autor torna a tractar aquesta qüestió. En efecte, al capítol V *Panscolia*, concretament als §§ 5 i 6 Comenius torna al calendari, i aquesta vegada no ja estació per estació, sinó mes a mes. Així, ara ja no se circumscriu al període que va del naixement fins a l'edat adulta, sinó que amplia tot el programa educatiu a tot el cicle vital, és a dir, Comenius no només enceta el tema de l'organització escolar, sinó de l'educació permanent.

Conclusions. Podríem dir que les aportacions de Comenius a la pedagogia són òbvies. Però aquí hem volgut anar un poc més enllà al suggerir que aquestes depenen clarament de consideracions epistemològiques i metafísiques –pansòfiques, com diria el propi autor. En efecte, la qüestió del calendari lligada al problema de l'organització escolar suposa no només la necessitat d'arrelar la praxi educativa en la natura humana –de quina altra manera si no?–, sinó que veim com aquesta no es pot deslligar d'idees més bàsiques com ara la qüestió de la *panharmonia* que hem volgut il·lustrar amb el recurs al tema del calendari.